

UDK 930.85(477.75)
Petra Kim Krasnić
petra.krasnic1@gmail.com

SPREMINJANJE PODOBE KRIMA V RUSKEM KULTURNEM PROSTORU

Članek se osredotoča na oblikovanje podobe Krimskega polotoka v ruski nacionalni zavesti in se navezuje na rusko-ukrajinsko krizo iz leta 2014, ko je ta pomen prišel v ospredje ruske geopolitične stvarnosti. Namen članka je izpostaviti razsežnost in kompleksnost vprašanja o priključitvi Krima v navezavi na pomen polotoka v ruskem kulturnem prostoru in pri tem prikazati ruski vidik pri vprašanju pripadnosti polotoka.

Ključne besede: krimski tekst, krimski mit, ruska kultura

This article discusses the changing image of the Crimean Peninsula in the Russian national consciousness, including as regards the Russo-Ukrainian crisis of 2014, when its significance came to the forefront of Russian geopolitical reality. The purpose of this article is to highlight the dimensions and complexity of the issue of Russia's annexation of Crimea with reference to the peninsula's importance in the Russian cultural space, showing the Russian perspective on the question of the peninsula's belonging.

Keywords: Crimean text, Crimean myth, Russian culture

1 Uvod

Osrednji dogodki iz krimske zgodovine so v današnji ruski zavesti opredeljeni s povezovanjem Krimskega polotoka z rusko vojaško slavo, saj so se na njem dogajali številni, za razvoj ruske nacionalne zavesti pomembni dogodki (npr. krimska vojna in druga svetovna vojna, ki ju povezujemo predvsem z obrambo Sevastopola), ki so utrjevali idejo o mogočnosti ruske vojske, hkrati pa se je v ruskem kulturnem spominu uveljavila tudi ideja, ki osmišlja pomen Krima v kontekstu ruskega pravoslavlja, ki je še danes eden najpomembnejših elementov ruske nacionalne zavesti. Gončarova poudarja, da je podobi Krima v pomenskem prostoru ruske kulture že prvotno dodeljen poseben ‚sakralni status‘, ki ga po njenem dokazuje letopisna *Korsunska legenda* (*Корсунская легенда*), ki govori ne samo o krstu Vladimirja, ampak tudi o osvojitvi grškega mesta Korsun (oz. Herson) in poroki z bizantinsko princeso,¹ zato naj bi se prav na Krimu prepletali rusko-bizantinski odnosi, kar je imelo za posledico to, da je bilo zanimanje za Krim stalno, posebej od propada Bizantinskega cesarstva konec 15.

¹ O prvih vzhodnoslovanskih vplivih na Krimskem polotoku lahko govorimo na prelomu 10. in 11. stoletja. Začeli so se s krimskimi pohodi ruskega kneza Vladimirja I., ki naj bi se po legendi krstil v Hersonu na Krimu. Prizadevanja Vladimirja in še posebej njegovega sina Mstislava so dosegla nastanek Tmutarakanskega dela Rusije, ki je zajemal ozemlje Tamanskega polotoka in verjetno tudi Kerč. Vzhodnoslovanska oblast na tem območju je bila kratkotrajna in je bila s prihodom Polovcev odrinjena s polotoka.

stoletja, povezano pa je bilo predvsem s tem, da je postala ideja ‚bizantinske dediščine‘ dominantna za rusko etnokulturno mišljenje (Гончарова: 166). S slednjo predpostavko se lahko strinjamo, vendar moramo biti pri prenašanju današnjih pogledov v prejšnja obdobja previdni, saj podoba Krima v ruski kulturi ni enoznačna. Rusija je res imela težnje po tem, da bi postala naslednica Bizantinskega cesarstva, kar je sprva osmišljala skozi idejo o zavzetju Konstantinopla, in je šele po opustitvi te ideje prenesla pomenske vzorce na Krim, ki je tedaj kot nekdanje bizantinsko ozemlje prevzel pomensko vlogo naslednika Bizanca.

Če pri raziskovanju pomena Krima v ruski nacionalni zavesti izhajamo iz predpostavke, da se zgodovinski in družbenokulturni procesi odražajo predvsem v literaturi, ki nastaja v določenem obdobju, potem je treba pri umestitvi Krima v ruski kulturni prostor posebno pozornost nameniti temu, kako je v pismenosti nastajala in kako se je spreminjala njegova podoba v preteklih obdobjih.² Pri tem je prav tako potrebno osvetliti tudi mitološke in ideološke predstave o Krimu, ki so ob tem nastajale in ga utrdile v zavesti o ruski kulturni identiteti. Odgovore na vprašanja, kako se je oblikoval, ohranjal in spreminjal ter kakšne funkcije je polotok zasedal v ruskem kulturnem spominu, nam podajajo različna besedila s krimsko tematiko, za katera je sodobna stroka oblikovala pojem ‚krimski tekst‘. Pojem umeščamo v širši kontekst nastajanja lokalnih (oz. regionalnih) tekstov (npr. peterburški, moskovski, ali pa teksti vezani na področje Kavkaza),³ ki so po opredelitvi, ki jo je vzpostavil Toporov, definirani kot »vsota vseh kulturnih znakov, ki nastajajo v določenem zgodovinsko-kulturnem obdobju pod vplivom dogodkov, mitologije in arhetipov, ki so značilni za Krim in aktualni za družbo, ki se povezuje s tem ozemljem« (Toporov v Курьянова 2015: 6), v našem kontekstu gre torej za rusko družbo. Kurjanova pri tem ločuje pojma ‚krimska tema‘ in ‚krimski mit‘, ki naj bi nastal na podlagi ‚krimske teme‘, ki se je v ruski literaturi prvič pojavila v t. i. *Korsunski legendi v Pripovedi o minulih letih (Повесть временных лет)*, liturgičnih besedilih in drugih žanrih Stare Rusije. Pri tem je pravilno opazila, da se njen razcvet začenja v obdobju razvoja ruskega sentimentalizma in romantizma in je povezan z osvajanjem Krima konec 18. stoletja, ‚krimski mit‘ pa se je po njenem izoblikoval v ustvarjanju Puškina (poema *Bahčisarajska fontana (Бахчисарайский фонтан)* idr.) in postal osnova za nastanek ‚krimskega teksta‘ (prav tam). Na tem mestu pa je treba poudariti, da je podoba Krima v celotnem obdobju preučevanja zaradi njegovega mejnega geografskega položaja in oddaljenosti od ruskega središča, pogosto vezana na binarno opozicijo sever-jug, v kateri nastopa skupaj s Peterburgom, kar je tudi stalnica v umetniškem ustvarjanju ‚krimskega teksta‘. Za dojetje Krima v ruskem prostoru je torej prav tako kot za Peterburg, značilna večpomenskost, dvojnost

² Sem spadajo tako zgodovinska, umetnostna, kot tudi druga besedila.

³ Večina raziskovalcev je ‚krimski tekst‘ analizirala predvsem v primerjavi s ‚peterburškim tekstom‘. Definicijo ‚peterburškega teksta‘ navaja Javornik (1990: 22), ki pravi, da »z izrazom ‚peterburški tekst‘ poimenujemo vse tiste tekste, ki jih družijo določena specifika, vidna na semantični, žanrski, kronotopski ipd. ravni povezana z mestom Peterburg. Tako pojmovanje omogoča, da tekste različnih avtorjev (npr. Puškina, Gogolja, Dostojevskega, Belega, Ahmatove...), na specifičen način vezane s Peterburgom, obravnavamo (do določene mere) kot en tekst«. S to problematiko se je podrobneje ukvarjal Ljusi, ki je podobno kot številni drugi raziskovalci, ‚krimski tekst‘ osmišljal v povezavi s ‚peterburškim‘ in sicer po analogiji njegovega nastanka. Pri tem poudarja, da je »‚krimski tekst‘ nastal kot južna opozicija ‚peterburškega teksta‘« (Люсий 2003: 15).

in tudi značilnost, da v ruski miselnosti vedno mejita med ‚ruskostjo in neruskostjo‘, sta torej hkrati del Rusije, po drugi strani pa je v ruski miselnosti zaznano tudi njuno nasprotje ‚pravi‘ Rusiji.

1.1 Krim kot ‚zibelka ruskega pravoslavja‘ in ‚sveta ruska zemlja‘

Za našo nadaljnjo analizo je pomembno izpostaviti dva pomembna mita, okoli katerih se je oblikovala današnja ruska ideologija, ki na njuni podlagi utemeljuje priključitev Krima k Ruski federaciji. Prvi pomembni mit, ki se je oblikoval v današnji ruski zavesti, je mit o Krimu, kot ‚zibelki ruskega pravoslavja‘, ki je povezan z dejstvom, da enega izmed najpomembnejših elementov ruske kulturne identitete predstavlja ideja, da je ruska kultura v svojem najglobljem bistvu neločljivo povezana s pravoslavjem. Zato se pri osmišljanju priključitve Krimskega polotoka pogosto izpostavlja argument, da začetki ruskega pravoslavja izvirajo prav iz Krima. Po letopisni pripovedi *Pripoved o minulih letih*, ki je nastala na začetku 12. stoletja in je domnevno delo kijevsko-pečerskega meniha Nestorja, naj bi se namreč v tempeljskem mestu Hersonu na Krimskem polotoku leta 988 krstil veliki kijevski knez Vladimir I.,⁴ ki je nato sprejel grško pravoslavje za državno religijo Kijevske Rusije.⁵ Čeprav nekateri avtorji krstitev na Krimu povezujejo s predstavo o Krimu kot ‚ruski zemlji‘, pa moramo delo razumeti v kontekstu prizadevanja Kijevske Rusije, da bi okrepila svojo politično neodvisnost od Bizantinskega cesarstva. Če se je Vladimir I. res krstil v Hersonu, bi lahko to utemeljili s tem, da če bi bilo krščanstvo sprejeto neposredno v Konstantinoplu, kot glavnem mestu Bizantinskega cesarstva, bi to pomenilo neke vrste podreditev Kijeva Bizancu. Pripoved je imela pomembno vlogo predvsem v kasnejših obdobjih, saj je bila interpretirana kot dokument, ki je dokazoval mogočnost Kijevske države, vendar pa je to delo nastalo v okviru tedanje ideologije, ki je želela utrditi enotnost vzhodnoslovanskega prostora in postaviti Kijevisko Rusijo v enakovreden položaj z Bizantinskim cesarstvom.⁶

Z mitom o Krimu kot o ‚zibelki ruskega pravoslavja‘ se prepleta tudi mit o ‚sveti ruski zemlji‘, ki naj bi bila sakralnega pomena in ključna za nadaljnji razvoj Ruske države in za nastanek pravoslavne enotnosti. Pri tem je opazno prizadevanje po umestitvi začetkov ruske narodne zavesti v čas pokristjanjevanja Rusije, vendar pa moramo opozoriti, da se je današnja narodna zavest začela oblikovati pod vplivi različnih procesov 19. stoletja in je zato težko govoriti o zavedanju tedanjih prebivalcev kot o ‚enotnem narodu‘. Proces pokristjanjevanja je s kulturnega vidika vsekakor predstavljal močno duhovno združevalno silo, ki je pomagala oblikovati in utrditi državno zavest in enotno kulturno identiteto, saj je Vladimir po prejetju krsta v Kijev pripeljal svete

⁴ Postavlja se vprašanje o verodostojnosti te legende, saj ni enotnega mnenja glede tega, če se je Vladimir res krstil prav v Hersonu. V nasprotju s *Pripovedjo o minulih letih*, v *Spominu in pohvali knezu Vladimirju (Памяти и похвале князю Владимиру)*, še enemu literarnemu spomeniku iz 11. stoletja, ne najdemo informacije o krstu kneza v Korsunu. Osvojitev Korsuna, opisana v Pripovedi o *minulih letih*, naj bi se po avtorjevem pričevanju, zgodila šele dve leti po krstu Vladimirja. Podr. gl. Курьянов 2014b.

⁵ Podr. gl. *Pripoved o minulih letih*, 2015. Ljubljana: Znanstvena založba FF. 175–248.

⁶ Podrobneje o letopisu in njegovem pomenu za oblikovanje vzhodnoslovanske identitete gl. Podlesnik, 21–31.

knjige in grške duhovnike, Vzhodni Slovani pa so dobili tudi svojo pisano besedo. V Kijev je bil prenesen celoten kulturni in politični model Bizantinskega cesarstva. Vendar pa o Krimu v naslednjih stoletjih po sprejetju pravoslavja ne moremo govoriti kot o ‚svetem mestu za ruski narod‘, saj so bila območja, ki so bila privlačna za pravoslavne kristjane znotraj Ruskega imperija, v zgodnjih obdobjih države predvsem relikvije in ikone v Kijevu, Krimski polotok pa vse do 19. stoletja v zavesti ruskega prebivalstva ostajal kot divje in oddaljeno, ‚nerusko‘ ozemlje. Kurjanov ugotavlja, da nam pogled na Krim v njegovi začetni ‚staroruski‘ obliki prvi posreduje neimenovani avtor *Pesmi o Igorjevem pohodu* (*Слова о полку Игореве*), ki opredeljuje Korsun (Herson) kot ‚neznano ozemlje‘, ostali avtorji, ki omenjajo Krim pa naj bi pripadali drugi literarni tradiciji, ki temelji večinoma na pogledih bizantinskega izvora, saj se je oblikovanje ruske predstave o Krimu pri staroruskih piscih začelo posredno, kot prevajanje in prepisovanje bizantinskih del. Tako se je v ruski literaturi pojavila cela vrsta *hersonskih zgodb* (*херсонесских сказаний*), med katerimi avtor izpostavlja predvsem dela, ki so povezana z imenom sv. Klementa (papeža Klemna).⁷ Tradicija dojemanja Hersona kot mesta krščanskih čudežev pa se je nadaljevala tudi v drugih žitijah in pripovedih zgodnjega obdobja. Pri tem poudarja, da so Vzhodni Slovani med 11. in 13. stoletjem, ko je del Krimskega polotoka sestavljala Tmutarkansko kneževino, Krim delno dojemali hkrati kot svoje, po drugi strani pa je vedno ostajal tudi tuje ozemlje. V tem obdobju se torej Krim po njegovem mnenju dojema kot ‚svoje-tuje‘ ozemlje, nadalje pa Kurjanov ugotavlja, da se od 13. stoletja dalje krimska tematika v literaturi ne pojavlja več, ponovno pa postaja aktualna šele v 16. stoletju, vendar se tedaj Krim že dojema kot Vzhodno muslimansko, torej tuje ozemlje. Mit o Krimu, kot ‚sveti zemlji‘ se je preoblikoval predvsem v navezavi na trgovino s sužnji, ki je cvetela v tem obdobju in zaradi katere so Tatari pogosto vpadali na rusko ozemlje, zato se Krim začena povezovati z divjim, tatarskim načinom življenja (Курьянов 2014b). Pozornost Krimskemu polotoku se je začela med ruskimi vladarji povečevati že od konca 15. stoletja, kar je povezano z že prej omenjeno, po mnenju Gončarove, za rusko etnokulturno miselnost dominantno idejo o ‚bizantinski dediščini‘. Na podlagi te ideje si je Moskovska Rusija začela prisvajati bizantinsko dediščino in prevzemati bizantinske simbole v državni praksi. Vladar Rusije od tedaj ni bil samo politični vodja, ampak je s tem postal tudi zaščitnik pravoslavnih kristjanov (Гончарова 2008: 7). Vsi stari ruski spomeniki, povezani s Krimom, nosijo v sebi znak duhovne kontinuitete, ki naj bi obstajala med Rusijo in Bizancem. Znano je, da je po padcu Bizantinskega cesarstva leta 1453 Rusija postala edini močen politični center pravoslavnega sveta, kar je imelo za posledico izoblikovanje doktrine ‚Moskva – tretji Rim‘⁸ in priznanje nasledstva carske oblasti od bizantinskih

⁷ Rimski papež Kliment naj bi bil v novem pogromu nad kristjani v obdobju cesarja Trajana izgnan na kazensko služenje v kamlolom na samo obrobje imperija – na Krim. Tam naj bi po legendi delal čudeže, pomagal obsojenim kristjanom in spreobračal pagane v novo vero, zato naj bi se število kristjanov na polotoku v tem obdobju močno povečalo. Danes je glavno krimsko svetišče v Inkermanu Samostan sv. Klementa (Инкерманский Свято-Климентовский монастырь).

⁸ Ideja Moskve kot ‚tretjega Rima‘ naj bi se oblikovala med letoma 1523 in 1524 v dveh poslanicah Filofeja, meniha Jeleazarovega samostana v Pskovu. Filofej je oblikoval teorijo, da se je Rim oddaljil od prave vere, Bizanc, kot ‚drugi Rim‘ je ohranjal tradicijo do padca pod Osmane, Moskva kot ‚tretji Rim‘ pa naj bi ohranila krščanstvo za vedno. Ta teza odraža status Moskve kot zadnjega voditelja krščanskega sveta. Gl. Bayep 2011.

imperatorjev, kot tudi ustanovitev Moskovskega patriarhata in prenos pravoslavnih relikvij z Vzhoda. Pri tem je treba poudariti, da se je skupaj s krepitvijo položaja Rusije na krščanskem Vzhodu v 16. in 17. stoletju okreplil tudi vpliv grške kulture na notranje življenje Ruske države. Na podlagi ideje o prevzemu bizantinske dediščine so začela v srednjeveški Rusiji nastajati številna besedila, kulturni in javno-politični dogodki, ki niso bili samo povezani z bizantinskim cesarstvom, ampak so odražali določeno stopnjo »samozavedanja Rusije in ruskega« (Гончарова: 166). Bizantinsko-konstantinopelski konteksti, ki nastajajo v tem obdobju, poleg formule ‚Moskva — tretji Rim‘ odražajo tudi vztrajno željo Rusov po osvoboditvi Konstantinopla, s čimer lahko povežemo tudi povečevanje pomena Krima v ruski zavesti. Že leta 1472 so se s poroko velikega moskovskega kneza Ivana III. (1462–1505) z bizantinsko princeso Sofijo Paleolog začela prisvajanja bizantinskih simbolov in tradicij, najbolj znano med njimi je prevzem bizantinskega grba – dvoglavega orla.⁹ Ivan III. naj bi kot edini politično neodvisen pravoslavni vladar simbolno prevzel vlogo zaščitnika pravoslavja, ki je pred tem pripadala bizantinskim vladarjem. Misel o nastanku ‚Novega Bizanca‘ se je nadaljevala tudi pri sinu Ivana III., Vasiliju (1505–1533), vendar pa moramo poudariti, da se ideja o osvojitvi Krimskega polotoka v povezavi z bizantinsko dediščino, pojavi šele nekoliko kasneje, v obdobju vladanja Ivana IV. Groznega (1547–1584), poseben pomen pa začenja dobivati v 17. stoletju, ko se začnejo številne rusko-osmanske vojne, nadaljuje pa se tudi v rusko kulturo novega obdobja, ki se začenja s Petrom I. Velikim (1682–1725), ko se znova osmišlja ‚ruski bizantizem‘. Ta ideja se nato razmahne pri carici Ani Ivanovni (1730–1740), vrh pa doseže v obdobju vladanja Katarine Velike (1762–1796) z ‚grškim projektom‘, v katerem je Krim zamišljen najprej kot »pot k Grčiji«, kasneje, po opustitvi ideje o zavzetju Konstantinopla, pa se Krim osmišlja kot neposredna Grčija oz. Bizantinsko cesarstvo. (Гончарова 2008: 9–14). V tem pomenu se je torej v navezavi na bizantinsko tradicijo izoblikovala tudi ruska državnost, ki se je utemeljevala na osnovi pravic Rusije kot naslednice Bizantinskega cesarstva. Podoba Krima se je postopoma začela zblíževati z Grčijo oz. Bizancem, dokler ni postala njena zamenjava (Гончарова 2008: 17).

1.2 ‚Grški projekt‘ Katarine Velike

V obdobju vladanja Katarine Velike je bil ustvarjen nov državni mit o tem, da je posedovanje Krima ključnega pomena in neke vrste ‚civilizacijsko poslanstvo‘ Rusije. Priključitev Krima se je utemeljevala predvsem v okviru njenega ‚grškega projekta‘.¹⁰ Projekt je vključeval že prej omenjeno zavzetje Konstantinopla in vzpostavitev avtonomnega grškega imperija pod oblastjo Konstantina, vnuka Katarine Velike. Osvojitev Konstantinopla je bila zasnovana kot pridobitev sakralne in v tem smislu carske ‚grške moči‘. S tem je povezana tudi krimska mitologija 18. stoletja, ki je temeljila na tradiciji, zakoreninjeni v zgodnjih obdobjih Rusije, ki nam jo podaja že omenjena *Pripoved o minulih letih*. Verolajnen opaža, da je bila grška mitologija, ki se je razvila

⁹ Na povezavo z Bizantinskim cesarstvom nam kaže tudi dejstvo, da je Ivan III. prevzel naziv ‚car‘, s katerim so v Kijevski Rusiji imenovali bizantinske vladarje in mongolske kane.

¹⁰ ‚Grški projekt‘ Katarine Velike se je začel oblikovati na sredini 1770-ih, načrti o osvojitvi Konstantinopla so se pojavljali tudi že pri ruskih carjih v 17. stol. (pri Petru I., Ani Ivanovni, itd.).

v tem letopisu, tesno povezana z drugo mitologijo: z varjaškim mitom,¹¹ s katerim je skupaj sestavljala celoto. Ista mitologija je po njegovem mnenju aktualizirana tudi v *Kijevsko-pečerskem pateriku* (*Киево-Печерский патерик*), kjer se podobna zgodba razvija v zvezi z zgodovino cerkve, na osnovi katere stojijo domorodci tako varjaških, kot tudi grških dežel. Prestolnici dveh imperijev naj bi po načrtih Katarine Velike postali dve mesti, ki označujeta dve skrajni točki poti od ozemlja Varjagov do Grčije in zamejujeta ruski svet: Peterburg, ki stoji ob Baltskem (torej Varjaškem) morju na severu in Konstantinopol, kot najbolj južna točka imperija (Виролайнен 2008: 236–37). Kot ključen moment je potrebno izpostaviti, da je ‚grški projekt‘, ki naj bi uresničil ponovno ustanovitev Bizantinskega cesarstva, ostal le utopija, ki se je uresničila le v svojem majhnem, ‚krimskem delu‘, zato je bila na Krim prenesena simbolična teža celotnega projekta.¹² Krimski polotok je po osvojitvi postal ‚ruska Grčija‘, ne samo zato, ker so to območje nekoč kolonizirali Grki, ampak tudi zato, ker je predstavljal Grčijo v okviru politične mitologije in namesto Konstantinopla postal prej omenjeni južni par severne prestolnice. Osvojenemu polotoku je bilo zato potrebno predati grški karakter, s čimer so skušali zgodovinsko opomniti na neposredno povezavo Rusije z grško kulturo. Obnavljanje tradicije antične Grčije nam nakazuje dejstvo, da je Katarina Velika po zavzetju Krima preimenovala krimska mesta z grškimi imeni (Зорин 1998: 24). Z vračanjem starih in ustvarjanjem novih grških imen za krimska mesta, je dokazovala kontinuiteto svoje oblasti od oblasti bizantinskih imperatorjev. Rusko carstvo naj bi v tem smislu postalo neposredna naslednica antične Grčije, ki bo tudi oživila antično dediščino. Krim so začeli prikazovati kot grški svet znotraj Rusije, Rusijo pa kot zaščitnico vsega pravoslavnega sveta. Na to nakazuje tudi spodbujanje naseljevanja najrazličnejših kolonistov (Armenci, Bolgari, Nemci ...) na Krimski polotok. Etnična raznolikost naj bi po mnenju raziskovalcev kazala na to, da Ruski imperij vlada nad vsem svetom in da se vsi narodi združujejo prav v Krimu. Pri tem gre torej za prikaz univerzalnega združenja vseh narodov pod zgodovinskim poslanstvom Rusije. Eden izmed glavnih simbolov novega političnega programa je postalo znamenito potovanje Katarine Velike na Krim (2. 1. 1787–11. 6. 1787),¹³ na katerem so bile predstavljene znane Potemkinove vasi (Потёмкинские деревни) – ideološki spektakel, ki je risal podobo bodočega združenja in blagostanja narodov na ozemlju Krima pod oblastjo monarhije.¹⁴ Ideološki simbol tega potovanja je bila, kot ugotavlja Gončarova, tudi sama izbira poti: na poti iz Sankt Peterburga na Krim je Katarina obiskala Moskvo, Vladimir, Kijev in Herson. Simbolično naj bi ta pot predstavljala vrnitev k izvorom ruske identitete, zato je bil še posebej slovesen obisk Hersona, (oz. Korsuna). Na ta način je Katarina uporabila posebnosti nacionalne semantike in kulturnega spomina za

¹¹ Varjagi (ali Vikingi) so bili plemo, ki je v 9. in 10. stoletju prodiralo iz Skandinavije proti vzhodu in jugu današnjega ruskega, beloruskega in ukrajinskega ozemlja. Po *Pripovedi o minulih letih* naj bi slovanska in finska plemena prostovoljno sprejela varjaške vladarje, ki naj bi odpravili medsebojne spore in vzpostavili red.

¹² Rusija je Krimski polotok pridobila leta 1783.

¹³ Poleg številnih zapisov nam o potovanju Katarine velike pričajo tudi ohranjeni spomeniki, imenovani *Katarinina milja*. Gre za cestne znake, zgrajene med leti 1784–1787 na načrtovani poti Katarine Velike iz Peterburga na Krim. V sovjetskem obdobju je bila večina spomenikov kot ‚simbol carstva‘ uničenih, danes je v celoti ali delno ohranjenih le 7 spomenikov.

¹⁴ Potemkin naj bi ob obisku Katarine Velike na pravkar zavzetem Krimu postavil kulise vasi, ki naj bi prikazovale bodoče stanje, s čimer naj bi želel ustvariti vtis o mogočnosti osvojenega ozemlja.

ustvarjanje podobe svojega imperija – ,velikega in starodavnega‘, ki je bila v nasprotju z idejo o evropeizirani ,novi Rusiji‘ Petra I. sedaj izpostavljena ideja o znova pridobljeni oz. obnovljeni ,starodavni Rusiji‘ (Гончарова, 172), kar je vplivalo na nadaljnji razvoj ruske nacionalne identitete. Ideje so dobile svoj odraz v delih Potemkina, Heraskova in Petrova, ki so ustvarili številne identifikacije Antične Grčije z Bizantinskim cesarstvom, Rusija pa je bila v tem kontekstu prikazana kot novo utelešenje obeh. Med prvimi ruskimi pisci, ki so se konec 18. stoletja posvečali krimski tematiki, sta bila Deržavin (1743–1816), ki je Krimu posvetil odo *Osvajanje Krima (На приобретение Крыма)* in Bobrov (1763–1810), ki je ta polotok opeval v poemi *Tavrida (Таврида)*.¹⁵ V kontekstu ,grškega projekta‘ je leta 1785 nastala tudi poema Heraskova *Vladimir (Владимир)*, v kateri se je skupaj s splošno religiozno in mistično semantiko izrazila zamisel o zgodovinskem poslanstvu, ki dokazuje legitimnost osvojitve Krimskega polotoka. Priključitev Krima je konec 18. stoletja opisal tudi Sumarokov v delu *Potovanja po celotnem Krimu in Besarabiji leta 1899 (Путешествия по всему Крыму и Бессарабии в 1799 году)*, nekoliko kasneje je nastalo delo Muravjova z naslovom *Potovanje po Tavridi (Путешествие по Тавриде)*, v katerem avtor opisuje svoje potovanje po Krimu leta 1820.¹⁶ V 19. stol. so se podobe in vsebine klasične zgodovine začele ponovno osmišljati in se uporabljati za krepitev imperija in njegove ideologije, številni izmed teh mitov pa so se ponovno aktualizirali tudi v sodobni Rusiji.

1.3 Puškin in vpeljava polotoka v rusko literaturo

Konec 18. stoletja se je torej Krimski polotok pod vplivom Katarininega ,grškega projekta‘ osmišljal v kontekstu ideje Rusije kot ,naslednice Bizantinskega cesarstva‘ in postal simbol carske vojaške slave in moči, ki se je odrazila tudi v literarnem ustvarjanju. Polotok so začeli obiskovati ruski pesniki,¹⁷ začetke širše umestitve Krima v rusko nacionalno zavest pa raziskovalci povezujejo s Puškinom, ki je v začetku 19. stoletja postavil Krim in krimsko tematiko v kontekst ruske književnosti. Hudošina ugotavlja, da so v delih Puškina razvidni vplivi ,grškega projekta‘ Katarine Velike, čeprav se je po njenem projekt tedaj že premestil s področja praktične politike na področje »velikih fantazij«, vendar so kulturni mehanizmi, ki jih je sprožil, delovali še naprej in so v ruski družbi izoblikovali zavest o naprej začrtanem ruskem poslanstvu ponovno obnoviti Grčijo (Худошина 2008: 24-28). Pri tem opaža, da ima ,krimski raj‘, ki ga je ustvarila ideologija Potemkina, le posredno povezavo s Puškinovim t. i. ,imperialnim tekstom‘, kamor umešča njegovo krimsko tematiko, saj naj bi bilo za Puškinovo ustvarjalnost značilno, da ne temelji na osnovi grško-bizantinskega, temveč rimsko-imperialnega mita o ruski kulturi. Navezuje se torej bolj na Rimsko cesarstvo kot na tedaj aktualno

¹⁵ Tavrida je eno izmed poimenovanj za Krimski polotok. Po mnenju Ljusija je bil Bobrov »prvi pesnik Tavride«, saj naj bi prav on osnoval semantična pravila za nastanek ,krimskega teksta‘ (Люсий 2003, 49).

¹⁶ Delo vsebuje pomembne arheološke podatke, informacije o rastlinstvu in živalstvu Krima, poleg tega pa tudi številne opise vzhodnjaških običajev. Avtor v delu poudarja misel o nujnosti ohranjanja dragocenih ostankov preteklosti.

¹⁷ Do Puškina so bili na Krimu Bobrov (prvi pesnik, ki je obiskal Krim, pred njim sta o njem pisala že Deržavin in Lomonosov), Izmajlov (1799), Sumarokov (1799), Lvov (1803), Brojevski (1815), Batjuškov (1818). V istem obdobju kot Puškin, so na Krim potovali tudi Muravjov-Apostol in Gerakov, nekoliko pozneje pa Gribojedov, Vjazemski, Mickevič, Žukovski in Bestužev.

vprašanje bizantinskega nasledstva. Mit naj bi skupaj z novo literaturo in v povezavi z idealom antičnega imperatorstva nastal v 18. stoletju, istočasno pa naj bi se oblikovala tudi predstava o t. i. ‚imperijskem poslanstvu Rusije‘, v katerem naj bi bilo poslanstvo Rusije raziskovanje in civiliziranje divjih narodov. V okviru tega nastaja posebno kolonialno mišljenje, v katerem morajo biti divja, ‚barbarska‘ ljudstva osvojena, da bi se lahko civilizirala in vstopila v svetovno zgodovino (Худошина 2008: 26–29). Raziskovalci opozarjajo, da se v Puškinovih krimskih delih¹⁸ pojavljajo močni vtisi o Krimu s prisotno mitološko tradicijo Grčije, saj je Puškin kot nadaljevalec klasične tradicije izredno cenil antično umetnost, predvsem klasično, pesniško Grčijo, ki je polna mitologije, legend in junaških dejanj, zato je njegov mitopoetski prostor poln podob iz Antične Grčije. Tudi pri Puškinu je prisotna že znana in za rusko kulturno tradicijo značilna opozicija sever – jug. Pri tem Puškin stremi k zgornjemu svetu, idealu, ki ga uteleša Krim,¹⁹ ki je nasproten hladnemu Peterburgu in zanj predstavlja zemeljski raj (Леонов, Машенькин 2014: 94). Žirmunski (1924: 293) je opazil, da so podobe divje južne narave ter barvita raznovrstnost vsakdanjega življenja ruskega kolonialnega prostora ustvarile predpogoj za ‚romantično revolucijo‘ v ustvarjanju Puškina. Eksotična gorska pokrajina in etnografska raznolikost na pol divje muslimanske dežele sta postali priljubljeni pesniški temi in se odrazili tudi pri kasnejših pesnikih, ki so v svojem ustvarjanju nadaljevali s Puškinovimi motivi pesniške eksotike. S Puškinovo vpeljavo krimske tematike v rusko literaturo so začele nastajati številne lirске pesmi ruskih pesnikov, posvečene vtisom o krimski naravi, zgodovinskim spominom itd. Takšna je na primer zbirka Tavrida (Таврида) Muravjova iz leta 1827, nastajati pa začnejo tudi številne pesnitve, ki nadaljujejo tradicijo bayronizma, kot je na primer poema *Pesniški zapiski Ukrajine, Odese in Krima* (Поэтические очерки Украйны, Одессы и Крима) Borozdine iz leta 1837. Romantično tradicijo dojetanja Krima kot ‚rajske zemlje‘ nadaljuje tudi Zajcevski v pesmi *Črno morje* (Черное море) iz leta 1826, v tem kontekstu pa je pomemben tudi Benediktov, ki je leta 1838 ustvaril cikel pesmi *Potovanja in vtisi v [Krimu]* (Путевые заметки и впечатления [В Крыму]), za katerega Kurjanov, sodeč po naravi pesniških del iz tega cikla opaža, da je bilo njegovo glavno vodilo vzdrževati pri sodobnikih mit o Krimu kot ‚rajskem vrtu‘ (Курьянов 2014a: 217). V ustvarjanju Puškina se torej odraža ideja Rusije kot naslednice antične kulture, preko katere nastaja tudi že večkrat omenjeni krimski mit, ki se udejanja predvsem v mitu o Krimu kot ‚rajskem (eksotičnem) vrtu‘ (oz. ‚rajskem svetu‘). Čeprav pesnik ni začetnik tega mita (romantični elementi pri opisovanju krimske narave se začnejo pojavljati že pri Lomonosovu in Bobrovu), pa lahko njegovemu krimskemu ustvarjanju pripišemo zasluge za razvoj in oblikovanje njegovega današnjega pomena v ruski kulturi, saj se je k njemu vračala in iz njega izhajala večina najpomembnejših ruskih avtorjev 19. in 20. stoletja, polotok pa je v tem obdobju doživel pomemben razvoj tudi v upodabljalni umetnosti in se je odrazil v delih znanih ruskih slikarjev prve polovice 19. stoletja: Kornejeva, Černecova ter krimskih mojstrov Ajvazovskega, Levitana, Korovina in Bogajevskega.

¹⁸ Sama tema Krima in lirski spomini o bivanju na polotoku so imeli osrednje mesto v Puškinovem ustvarjanju med letoma 1820 in 1825.

¹⁹ O tem govori v pesmi *Tavrida* (Таврида) iz leta 1821.

1.4 19. stoletje in izbruh krimske tematike v ruski literaturi

V sredini 19. stoletja pod vplivom družbenozgodovinskih sprememb v ruski družbi, ki so se zgodile zaradi dramatičnih dogodkov krimske vojne 1853–1856, prišlo do preoblikovanja romantične tradicije dojemanja Krima. S tem je povezano predvsem ustvarjanje Tolstoja, ki je bil na Krimu v času vojne in je bil neposredno prisoten tudi na bojiščih. S podobo ‚vojaškega Krima‘, prikazanega v njegovem ustvarjanju iz tega obdobja, se je v ospredju pojavil koncept vojne.²⁰ V tem kontekstu so zanimive *Sevastopolske povest (Севастопольские рассказы)*, v katerih je Tolstoj opisal obrambo Sevastopola in junaška dejanja zaščitnikov mesta, hkrati pa prikazal tudi nesmiselnost vojne. Krim dobiva v ustvarjanju Tolstoja popolnoma nove pomene, ki so povezani s trpljenjem, vojno in smrtjo, ki so v nasprotju s prikazovanjem srečnega krimskega življenja, ki ga opazimo pri Puškinu (Леонов, Машенькин 2014: 95–96). Kurjanova (2015: 37) govori celo o demitologizaciji krimskega prostora pri Tolstoju. To lahko pojasnimo s prej opisanim dejstvom, da se je okoli podobe Krima v literaturi oblikovala posebna mitologizacija, ki je bralcu podajala določene, za krimsko tematiko značilne mite in podobe, zato je bila podoba Krima v obdobju vojne za tedanjega bralca nekaj povsem novega. Tolstojevo delo je torej odločno vplivalo na preoblikovanje eksotičnega dojemanja Krima, ki je bilo značilno za ustvarjalce konca 18. ter začetka 19. stoletja. ‚Krimski tekst‘ v delih Tolstoja je po Kurjanovi osredotočen predvsem na tematiko krimske vojne, vendar pa ni omejen le na njo, saj se v njegovih kasnejših delih začenja povezovati z novimi podobami (Курьянова 2015: 175). Za dano analizo pa je pomembno predvsem to, da se je v tem obdobju podoba Krima začenjala povezovati z motivi obrambe domovine, zlasti v kontekstu obrambe Sevastopola, ki se je kasneje razvijal v povezavi z idejo o ruski vojaški slavi, s čimer se začenja tudi uveljavljati predstava o Krimu kot izjemno pomembnem delu ruskega ozemlja. Ta ideja pa se navezuje tudi na podobo Krima kot ruskega juga, kar je povezano z novo vlogo, ki ga je polotok dobil v 19. stoletju, ko je postal priljubljeno letoviško območje in prostor, na katerem so zaradi ugodnega podnebja nastajala najrazličnejša zdravilišča. Razvoj Krima kot turistične destinacije se je začel že na začetku 19. stoletja. Zahvaljujoč čudovitemu razgledu in nizki ceni za zemljo, je Krim začel privabljati najpomembnejše in premožne osebe Ruskega imperija, ki so na polotoku začele z gradnjo svojih poletnih bivališč. Velik pritek turistov na Krim pa se je začel po podatkih, ki jim lahko sledimo v arhivih, v šestdesetih letih 19. stoletja, ko je bila na polotoku zgrajena tudi poletna rezidenca Romanovih. Razvoj Krima je spodbudila predvsem izgradnja železnice iz Harkova v Simferopol, ki je začela delovati leta 1874, hkrati s tem pa je v tem obdobju pospešeno razvijala celotna infrastruktura polotoka. S tem razvojem je povezano tudi, da je od konca 19. stoletja krimska tematika doživela dobesedno izbruh v ruski literaturi in se je začela pojavljati pri številnih znanih ruskih literatih, kot so Polonski, Fet, Bunin, Korolenko, Gorki in drugi. Pri tem velja izpostaviti velikega dramatika in pisatelja Čehova, ki se je zaradi ugodnega podnebja, primerne za zdravljenje tuberkuloze, za stalno naselil v Jalti na obali Krima. Krimska tematika se je odrazila v njegovih pripovedih *Dama s psičkom (Дама с собачкой)*, *Črni menih (Черный монах)*, *Ariadna (Ариадна)*, na

²⁰ Podoba Krima, posvečena dogodkom v krimski vojni, se pojavlja v pesniških delih Apuhtina, Vjazemskega, Nekrasova, Nemirovič-Dančenka, A. Tolstoja, Polonskega idr.

Krimu je napisal tudi svoji dve zadnji veliki drami *Tri sestre* in *Češnjev vrt*, njegova hiša pa je postala pravo središče ruskega literarnega življenja konca 19. stoletja.²¹ Z ustvarjanjem Čehova je začel polotok dobivati drugačno podobo, ki je povezana z novo opozicijo med ‚letoviškim‘ načinom življenja, ki se razvija na polotoku v tem obdobju in krimsko naravo, pri tem pa Leonov in Mašenkin (2014: 97) opazata, da se začenja zabrisovati meja med idealnim in nepopolnim prostranstvom hkrati z združevanjem motivov narave in civilizacije. V tem obdobju je torej znova prišlo do ponovnega osmišljanja krimske tematike, pri tem pa je pomembno to, da se Krim tako pri njem kot tudi pri drugih ustvarjalcih tega obdobja, začenja dojemati v kontekstu vsakdanjega, ‚civiliziranega‘ ruskega življenja, hkrati pa se povezuje z že uveljavljeno idejo o idiličnosti krimske narave.

1.5 Srebrni vek ruske literature in ‚kimerijski mit‘

Uveljavljanje Krima v ruski literaturi je doživelo svoj razcvet v t. i. ‚srebrnem veku‘,²² obdobju, ki ga zgodovinarji običajno zamejujejo z letnicama 1890 in 1917, ki je nastalo iz »mrtvila« osemdesetih let 19. stoletja in se končalo nekje v času prve svetovne vojne in oktobrskere revolucije²³ ter predstavlja »vrhunec razvoja ruske kulture« (Podlesnik 2008: 97). S Krimom so povezana velika imena obdobja ‚srebrnega veka‘, kot so: Brjusov (1873–1924), ustanovitelj ruskega simbolizma, Balmont (1867–1942), ruski pesnik-simbolist in prevajalec, ki je leta 1920 imigriral in Hlebnikov (1885–1922), ena izmed ključnih figur ruske avangarde ter tudi pesnik srebrnega veka Severjanin (1887–1941), pesnici Ahmatova (1889–1966) in Cvetajeva (1892–1941) itd. ‚Krimski tekst‘ se v tem obdobju osmišlja predvsem okoli ustvarjanja filozofa, pesnika ter umetnika Vološina (1877–1932), enega izmed pomembnih predstavnikov simbolističnega gibanja v ruski kulturi, ki je postal tudi priznani ‚pesnik Krima‘. Vološin je na svoji posesti v vasici z imenom Koktebelj na južnem bregu Krima ustvaril znameniti pesniški dom (rus. Дом поэта), kjer so se v prvi četrtini 20. stoletja zbirali različni umetniki in literati srebrnega veka. Ob različnih časih so Pesniško hišo obiskali Mandelštam, Cvetajeva, Beli, Gorki, Brjusov, Bulgakov, Ahmatova, Gumiljov, Zoščenko, Čukovski, pianist Neuhaus in mnogi drugi pomembni ruski ustvarjalci tedanjega časa. Za nadaljnji razvoj ‚krimskega teksta‘ je potrebno izpostaviti cikle pesmi z naslovom *Kimerijski mrak* (*Киммерийские сумерки*) in *Kimerijska pomlad* (*Киммерийская весна*), ki jih je Vološin posvetil Krimu. V teh verzih se je navezoval na starodavne mite in legende, s katerimi je zapolnjeval krimsko pokrajino. Vološin je Krim poimenoval z njegovim zgodovinskim imenom Kimerija,²⁴ raziskovalci pa ugotavljajo, da je pesnik v svojih delih ustvaril svojo različico ‚krimskega mita‘, imenovan ‚kimerijski mit‘, ki

²¹ Pisatelja so obiskovali Gorki, Kuprin, Korolenko, Šaljapin, Rahmaninov in druge pomembne ruske kulturne figure.

²² Z izrazom imenujemo različne literarne tokove iz obdobja, ki traja med koncem 19. stoletja in začetkom 20. stoletja, po analogiji z zlatim vekom (prva tretjina 19. stoletja).

²³ Pri številnih avtorjih in umetniških gibanjih lahko sledimo intenzivnemu razvoju še tja do tridesetih, ko uradna sovjetska ideologija dokončno onemogoči javno delovanje še zadnjim nerezimskim ustvarjalcem.

²⁴ Krimski polotok je po priključitvi k Rusiji leta 1783 imenovan tudi Tavrida, v nekaterih virih pa se navaja tudi kot Kimerija, po njegovih prvih znanih prebivalcih – Kimerijcih.

predstavlja utelešenje ideala v odnosu med pesnikom in prostorom. Prav z Vološinom se začenja tudi povezava pesnika s krimskim prostorom, saj pesnik ni samo potoval na Krim, ampak se je na polotoku tudi stalno naselil. Kimerija postane za Vološina sinteza različnih predstav o svetu, v njej se za pesnika združuje tako »zgodovina narave, človeka kot tudi veselja kot celote« (Заяц 2013: 450). Če so v 18. in 19. stoletju literarni ustvarjalci obiskovali Krim kot popotniki in turisti, pa se z Vološinom ustvarjanje prvič začenja povezovati s prostorom in preteklostjo Krima. Pred tem se je Krim dojemal kot ‚eksotična, tuja zemlja‘, od tedaj pa polotok začenja postajati del svoje, torej ‚ruske zemlje‘. Razumovska poudarja, da je Vološin spoznal celotno posebnost krimskega ozemlja in se je uspel s Krimom popolnoma zliti in mu posvetiti svoje ustvarjanje (Разумовская, Петрова 2015: 301). Na tem mestu velja omeniti tudi s ‚kimerijskim mitom‘ povezano Kimerijsko šolo slikarstva, ki je nastala na prehodu iz 19. v 20. stoletje in je znana predvsem po romantičnih črnomoških pejzažih, ki so jih ustvarjali njeni predstavniki. Eden od ustanoviteljev Kimerijske slikarske šole je bil svetovno znani ruski slikar Ajvazovski (1817–1900), ki je tudi eden od začetnikov slikanja krajin v ruskem slikarstvu, znan predvsem po svojem slikanju morja in pomorskih bitk, ki je podobno kot Vološin, svoje življenjsko delo posvetil prav Krimu.²⁵ V tem obdobju so se s Krimskim polotokom začela povezovati številna velika imena ruske literature, prav v obdobju ‚srebrnega veka‘ pa se začenja tudi ponovno spreminjati podoba Krima, ki postaja za nekatere pesnike navdih za celotno ustvarjanje in pomembno prispeva k temu, da se je Krim v ruski kulturni zavesti začel sprejemati kot nesporen del Rusije.

1.6 Krim kot ‚domovina‘ in ‚poslovljni ruski breg‘ — ruska državljanska vojna

V obdobju državljanske vojne je Krim postal eden njenih ključnih simbolov, saj so se na polotoku odvijali pomembni dogodki, ki so vodili do zmage Boljševikov in uveljavitve komunizma. Po zmagi Boljševikov je bila na Krimu izvedena evakuacija pripadnikov Belega gibanja, kar je pripeljalo do uveljavitve koncepta Krima kot izgubljene domovine z značilnimi motivi ‚poslovljnega ruskega brega‘. Pri tem je treba opozoriti, da pri podobi Krimskega polotoka ne gre za enoznačni simbol, saj nam krimska tematika iz obdobja državljanske vojne z enako intenzivnostjo podaja: bojevanje bele garde (simbol Krima kot zadnjega ozemlja ruske nebolševiške oblasti v obliki Krimске republike), simbol zmage boljševikov in dokončne prevlade revolucije nad starim režimom, hkrati pa je s tem povezana tudi simbolika ‚rdečega‘ nasilja in krutosti novega sistema. Za dano analizo je zlasti pomembno ustvarjanje piscev-emigrantov, podpornikov Bele armade, ki so zapustili Rusijo, saj se je prav pri njih močno razvila domovinska tematika in v njenem okviru poseben spomin na Krim kot izgubljeno domovino. Matvejeva (134) je izpostavila, da je posebnost poezije in proze piscev prve ruske emigracije, ki se je večinoma bojevala na Krimu v času državljanske vojne ali pa je iz Krima emigrirala v tujino, že omenjeni ‚krimski mit‘, ki po njenem tvori spekter naslednjih pomenov: »Krim kot mesto osebne izbire in odgovornosti; slovesa in odhoda iz Rusije (domovine); mesto zadnjih preizkušen in katarze; zadnje sodbe; mesto kjer

²⁵ Ustvaril je serijo portretov krimskih obmorskih mest in ustanovil umetniško galerijo v Feodosiji (Национальная картинная галерея имени И.К. Айвазовского.) ki razstavlja okoli 12.000 del pomorskih tem.

se srečujeta Rusija in Zahod«. ²⁶ Ob tem poudarja, da je Krim globoko zakoreninjen v ruskem spominu mladih izseljencev kot kraj brezmejnih človeških preizkušenj, mesto »kardinalnega uničenja usode« kot zadnja, s seboj odnesena podoba Rusije – »poslovljni ruski breg«. A ker večina izmed njih ni nikoli živela na Krimu, je zanje Krim ostal v njihovem ustvarjalnem spominu »simboličen prostor s povišanim semiotičnem pomenom« (prav tam). To se še posebej odraža v poeziji, ki je za vedno utrdila siže ‚odhoda iz Krima‘ v izrazito tragičnih in maksimalno izraznih podobah. Za večino lirskih del, napisanih v letih ruske državljanske vojne in v emigraciji, je dominanten motiv in predmet poetičnega razmišljanja prav motiv domovine in z njo povezana tragičnost, ki se izraža v literarnih delih pesnikov-vojakov (t.i. pesniki belega gibanja) Savina, Petruševskega, Behtejeva, Volkova, Dubenetskega, Nesmelova, Kudaševa, Buligina, Poljakova, Turoverova, in drugih, ki so se borili v Beli armadi. V teh nekaj mesecih, ko je Rusijo preplavila državljanska vojna, so se na Krimu znašli tudi številni drugi ruski pisatelji, omenimo naj jih le nekaj: Gazdanov, Smolenski, Roščin, Jemeljanov, Ladinski, Kuznecova itd. Številni so ob koncu vojne zapustili Krim in odšli v emigracijo (Nabokov, Poplavski, Varšavski, Kuznecova in drugi). Zanimivo je, da je v ustvarjanju vsakega izmed njih, prisoten tudi Krim. Zaradi obsežnosti literarnega ustvarjanja tega obdobja bomo izpostavili le nekaj najpomembnejših avtorjev, katerih dela so bila pomembna za nadaljnje dojetje Krima v ruski kulturni miselnosti. Pri tem je zlasti pomemben Nabokov, za katerega Bespalova (2016: 16) poudarja, da je Krim pri njem (podobno kot smo lahko opazili že pri Puškinu in njegovih nadaljevalcih) prikazan kot ‚rajska zemlja‘, od katere se je bil prisiljen ločiti. Lirski junak pesmi Nabokova se zato nenehno v mislih ali v sanjah vrača na Krim, njegovi spomini na polotok pa so prikazani v nostalgicnih tonih. Podobno navaja tudi Matvejeva (139–140), ki pravi, da je za Nabokova prav Krim po Peterburgu in Viri postal tretja referenčna točka ruskega prostora. Prav ti trije kulturni in geografski stebri (Sankt Peterburg - Vira - Krim), po njenem predstavljajo tudi ‚Rusijo Nabokova‘. Zato je popolnoma razumljivo, da je krimsko ustvarjanje Nabokova bolj obsežno kot od večine drugih ustvarjalcev in vključuje tudi nekoliko drugačne pomene. Kot za ostalo literaturo izseljenstva podpornikov bele armade je Krim, ki naj bi posebljal celotno Rusijo, tudi zanj ostal v spominu kot simbol nepovratno izgubljene domovine. Krim je za Nabokova kot tudi za mnoge druge mlade pisce v zamejstvu, postal nekakšen »epilog ruskega življenja in ruskega otroštva, cesta, ki vodi stran od Rusije«²⁷ in eden najmočnejših spominov na mladost.

Na podlagi analize tekstov iz obdobja državljanske vojne lahko predpostavimo, da se je v tem obdobju dokončno izoblikovala podoba Krima kot nespornega dela ruskega ozemlja, kot domovine, torej Rusije. Dano analizo zaključujemo s koncem državljanske vojne, ko lahko sklepamo, da se je podoba Krima že popolnoma umestila v rusko kulturo, saj ji lahko sledimo skozi celotno sovjetsko obdobje, zlasti pomembna pa postaja po drugi svetovni vojni. Že od sredine tridesetih let so spremembe v mednarodnih razmerah in priprave na morebitno vojno pripeljale do oživitve državno-patriotske

²⁶ Predstavniki emigrantskih ustvarjalcev mlajše generacije, ki so v svojih delih razvijali ‚krimski mit‘ so: Smolenski, Turoverov, Poplavski, Gazdanov, Nabokov, Savin, Kuznecova, Berberova, Ladinski.

²⁷ Siže ‚odhoda‘ je prisoten v njegovih delih: *Mašenka (Машенька)*, *Drugi bregovi (Другие берега)*, *Junaštvo (Подвиг)*, *Prisluškovalc (Созлюдата)*.

linije. To se je kazalo v vse večjem zanimanju za zgodovinsko prozo, eden izmed motivov literatov pa je postal tudi Sevastopol v času krimske vojne. Najpomembnejši dejavnik pri oblikovanju podobe Krima v literaturi po drugi svetovni vojni je bil kult velike patriotske vojne, ki je ležal tudi v osnovi pozne sovjetske ideologije. Boj za Krim je bil skupaj z blokado Leningrada, obrambo Moskve in Stalingrada, temeljna podlaga sovjetske ideologije o vojni in vojaški slavi, zato je sovjetska literatura veliko pozornosti posvetila prav vojni v Krimu. V tem obdobju se je tudi še naprej razvijala podoba Krima kot dežele sreče in ruskih junaških dejanj, nastajale in objavljale so se cele zbirke pesmi o Krimu,²⁸ iz česar lahko izpeljemo, da je bila celotna ruska mitologija globoko prepletena s podobo Krima že vse od njegove priključitve in se je v različnih zgodovinskih obdobjih razvijala in oblikovala, njeni pojavnosti in razvoju pa lahko vsekakor sledimo tudi danes.

VIRI IN LITERATURA

- Miha JAVORNIK, 1990: Interpretacija pesmi A. A. Ahmatovij Brodskega. *Jezik in slovnostvo* 36/ 1–2. 21–25.
- Blaž PODLESNIK, 2008: *Kratki pregled ruske kulturne zgodovine*. Ljubljana: FF.
- Blaž PODLESNIK (ur.), 2015: *Pripoved o minulih letih*. Ljubljana: ZIFF.
- Елена БАУЕР, 2011: *Идея «Москва – третий Рим» в русской общественной мысли конца XV – начала XVII вв. Отечественная историография XX столетия*. Монография. Издательство Нижневартковского государственного гуманитарного университета.
- [Elena Bauer, 2011: *Ideja »Moskva – tretji Rim« v ruskoj občestvennoj mysli konca XV – načala XVII vv. Otečestvennaja istoriografija XX stoletija*. Monografija. Izdatelstvo Nižnevartovskogo gosudarstvennogo gumanitarnogo universiteta.]
- Елена БЕСПАЛОВА, 2016: Петербургский и крымский мифы в поэзии Набокова: генезис и корреляция. *Вопросы русской литературы* 2.
- [Elena BESPALOVA, 2016: Peterburgskij i krymskij mifi v poëzii Nabokova: genезis i korrelacija. *Voprosy ruskoj literatury*, № 2.]
- Ольга ГОНЧАРОВА, 2008: Крым как Византия (вторая половина XVIII века). Крымский текст в русской культуре: *Материалы международной научной конференции*. Санкт-Петербург, 4–6 сентября 2006 г. / Под ред. Н. Букс, М. Н. Виролайнен.
- [Ol'ga GONČAROVA, 2008: Krym kak Vizantija (vtoraja polovina XVIII veka). *Krymskij tekst v ruskoj kulture: Materialy meždunarodnoj naučnoj konferencii*. Sankt-Peterburg, 4–6. sentjabrja. Red. N. Buks, M. N. Virolainen.]
- Ольга ГОНЧАРОВА, 2014: Крым в русской истории и этнокультурном сознании (XI - XVIII века). *Universum: Вестник Герценовского университета* 3–4.
- [Ol'ga GONČAROVA, 2014: Krym v ruskoj istorii i ètnokul'turnom soznanii (XI – XVIII veka). *Universum: Vestnik Gercenovskogo universiteta* 3–4.]

²⁸ S Krimom je povezano tudi ustvarjanje najbolj romantičnih sovjetskih pisateljev – Grina in Paustovskega.

- Элеонора Худошина, 2008. Крым в имперской географии Пушкина. *Крымский текст в русской культуре: Материалы международной научной конференции*. Санкт-Петербург, 4—6 сентября 2006 г. / Под ред. Н. Букс, М. Н. Виrolайнен. [Eleonora HUDOŠINA, 2008: Krym v imperskoj geografii Puškina. *Krymskij tekst v russoj kul'ture: Materialy meždunarodnoj naučnoj konferencii*. Sankt-Peterburg, 4—6. sentjabrja 2006. Red. N. Buks, M. N. Virolainen.]
- Сергей Курьянов, 2014: На пути к созданию Крымского текста русской литературы. Миф первый. О святости крымской земли. *Филология и литературоведение*, № 7. [Sergej KUR'JANOV, 2014: Na puti k sozdaniju Krymskogo teksta russoj literatury. Mif pervyj. O svjatosti krymskoj zemli. *Filologija i literaturovedenie*, № 7.]
- Сергей Курьянов, 2014: Понятие крымского текста и крымского мифа. Литературоведческий аспект. *Філологічні науки*, выпуск 36. [Sergej KUR'JANOV, 2014: Ponjatie krymskogo teksta i krymskogo mifa. Literaturovedčeskij aspekt. *Filologični nauki*, vupusk 36.]
- Валерия Курьянова, 2015: *Крымский текст в творчестве Л. Н. Толстого*. Монография. Симферополь: Бизнес-Информ. [Valerija KUR'JANOVA, 2015: *Krymskij tekst v tvorčestve L. N. Tolstogo*. Monografija. Simferopol: Biznes-Infom.]
- Иван Леонов, Василий Машенькин, 2014: Крым в творчестве А.С. Пушкина, Л.Н. Толстого, А.П. Чехова. *Литература и культура. Крымский текст. Русский язык за рубежом*, № 5. [Ivan LEONOV, Vasilij MAŠENKIN, 2014: Krym v tvorčestve A. S. Puškina, L. N. Tolstogo, A. P. Čehova. *Literatura i kul'tura. Krymskij tekst. Russkij jazyk za rubežom*, № 5.]
- Александр Люсый, 2003: *Крымский текст русской культуры и проблема мифологического контекста*. Москва: Российский институт культурологии. [Aleksandr LJUSYJ, 2003: *Krymskij tekst russoj kul'tury i problema mifologičeskogo konteksta*. Moskva: Rossijskij institut kulturologii.]
- Юлия Матвеева, 2014. Крымская «нота» русского зарубежья: на материале творчества писателей младшего поколения первой русской эмиграции. *Крым в культурных и исторических контекстах*. 134—42. [Julija MATVEEVA, 2014: Krymskaja nota russkogo zarubežja: na materiale tvorčestva pisatelej mladšego pokolenija pervoj russoj èmigracii. *Krym v kul'turnyh i istoričeskikh kontekstah*. 134—42.]
- Аида Разумовская, Наталья Петрова, 2015: Крым в жизни и творчестве М. А. Волошина. *Вестник Псковского государственного университета*. Серия «Социально-гуманитарные науки», выпуск 1. [Aida RAZUMOVSKAJA, Nataľja PETROVA, 2015: Krym v žizni i tvorčestve M. A. Vološina. *Vestnik Pskovskogo gosudarstvennogo univërsiteta*, vupusk 1.]
- Мария Виrolайнен, 2008: Северо-Юг России. *Крымский текст в русской культуре: Материалы международной научной конференции*. Санкт-Петербург, 4—6 сентября 2006 г. / Под ред. Н. Букс, М. Н. Виrolайнен. [Marija VIROLAINEN, 2008: Severo-jug Rossii. *Krymskij tekst v russoj kul'ture: Materialy meždunarodnoj naučnoj konferencii*. Sankt-Peterburg, 4—6. sentjabrja 2006. Red. N. Buks, M. N. Virolainen.]

- Сергей Заяц, 2013: «Киммерийская весна» Максимилиана Волошина как этап мифотворчества и житнетворчества поэта. *Вестник Башкирского университета*, Т. 18, №2.
- [Sergej ZAJAC, 2013. »Kimmerijskaja vesna« Maksimilijana Vološina kak ètap mifologičestva i žiznetvorčestva poëta. *Vestnik Baškirskogo universiteta*, Т. 18, №2.]
- Андрей Зорин, 1998: Крым в истории русского самосознания. *Новое литературное обозрение*, № 3. 31.
- [Andrej ZORIN, 1998. Krym v istorii ruskogo samoznanija. *Novoe literaturnoe obozrenie*, № 3 31.]
- Виктор Жирмунский, 1924: *Байрон и Пушкин. Из истории романтической поэмы*. Л.: Academia.
- [Viktor ŽIRMUNSKIJ, 1924: *Bajron i Puškin. Iz istorii romantičeskoj poëmy*. L.: Academia.]

РЕЗЮМЕ

Первые упоминания о Крымском полуострове в русской словесности встречаются в «корсунской легенде», которая появляется в летописи «Повесть временных лет». В ней освещается история крещения князя Владимира. Этот древнерусский памятник послужил основой для формирования представления о Крыму как «колыбели русского православия». В конце 18. века под влиянием «греческого проекта» Екатерины Великой, Крым рассматривался в контексте идеи России как «духовной преемницы Византийской империи» и стал символом имперской «военной славы и могущества». После присоединения Крыма к России полуостров начали посещать русские исследователи, художники и поэты, но окончательно Крым в литературную жизнь России того времени ввел Пушкин. Серьезное переосмысление образа полуострова произошло после Крымской войны: в 1855 году вышли «Севастопольские рассказы» Толстого. С его рассказов Крым начал восприниматься как земля, на которой русский народ защищал свою родину, а образ самого полуострова стал ассоциироваться с мотивами защиты родины, особенно в контексте обороны Севастополя, порождая при этом «севастопольский миф». С конца 19. века Крым в произведениях писателей начинает упоминаться как популярное место отдыха и вдохновения, как земля, связанная с Россией историей ее военной славы, или просто как «русский юг». Активное литературное освоение Крыма начинается в поэзии серебряного века: особенно сильное влияние оказало творчество Волошина, дом которого стал местом отдыха русских литературных кругов (Дом поэта в Коктебеле). Именно стихи Волошина превратили Крым в один из самых устойчивых символов русской поэзии. Для литературы белой эмиграции Крым, олицетворяя всю Россию, стал символом безвозвратно потерянной родины, тогда как в советской литературе в дальнейшем Крым олицетворял собою образ «крайской земли», русского героизма и военной славы, что позволяет предположить, что Крым в период формирования Советского государства уже полностью воспринимался как часть территории России.